

Editores: Jānis Stradiņš, Juris Salaks

Senatus consiliarius scientium:

Christa Habrich, Øivind Larsen, Raimo Pullat, Vytautas Siudikas,
Edīte Bērziņa, Janīna Danusēviča, Maija Pozemkovska, Rita Grāvere

**ACTA
MEDICO-HISTORICA
RIGENSIA**

Volumen IX (XXVIII)

PAULI STRADINI MUSEUM HISTORIAE MEDICINAE

RĪGA 2010

Krājuma izdošanu atbalstīja
AS "Olainfarm", Latvijas Ārstu biedrība, SIA "Medicīnas apgāds"

Redaktore Janīna Danusēviča

Korektore Lonija Duka

Tulkojums angļu valodā Uģis Briedis, Kārlis Streips

Tulkojums krievu valodā Oļegs Lobitovs

Stenogrāfe Rita Grāvere

Datoroperatori Lauris Pavilons, Liene Soboļeva

Attēlu apstrāde un grāmatas iekārtojums

Lauris Pavilons, Pēteris Gricenko

Atbildīgie par izdevumu Artis Ērglis, Maija Šetlere

Grāmatā izmantoti Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja fotoarhīva materiāli un foto no autoru personiskajām kolekcijām.

Citējot obligāta atsauce uz
Acta Medico-Historica Rigensia IX,
raksta autoru un nosaukumu.

ISSN 1022-8012

© Paula Stradiņa Medicīnas
vēstures muzejs, 2010

© RSU Medicīnas vēstures institūts, 2010

Saturs

Priekšvārds	9
Предисловие	10
Foreword	12

I

Jānis Stradiņš, Juris Salaks, Rita Grāvere	14
Medicīnas vēstures rakstu krājumam "Из истории медицины"/ Acta Medico-Historica Rigensia – 50 gadu	
Rita Grāvere	27
Medicīnas vēsturei veltītajam krājumam "Из истории медицины" apritēja pusgadsimts... The compilation devoted to articles on medicine "Из истории медицины" turns fifty (Summary)	
Pēteris Apinis, Juris Salaks, Velta Pozņaka	50
Medicīnas grāmatniecība Latvijā un Baltijā 1990.–2010. gadā	
Марк Борисович Мирский	75
Ранение и смерть А. С. Пушкина Injury and death of Aleksandr Pushkin (Summary)	
Anna Kotulska, Eugene J. Kucharz	99
Dr Alexander Majkowski: A physician and Kashubian writer and poet	
Werner von Sengbusch	115
Röntgenpionier Dr. med. Reinhold Alexander von Sengbusch (1869–1944) (Erinnerungen meines Großvaters)	
Vladimirs Kuzņecovs	144
Aleksandra Augstumu dziednīcas baznīca A History of the Alexander Height Asylum Church in Riga (Summary)	
Willem J. Mulder	154
Solvitur Ambulando A brief history of the production and use of artificial limbs	
Ilze Smiltēna, Venta Šidlovska, Baiba Mauriņa	159
Ķīmijas zinātnes ietekme uz farmāciju un farmaceitu praktisko darbu Eiropā, arī Latvijā viduslaiku un jauno laiku mijā Influence of Chemistry Science on Pharmacy and Practical Work of Pharmacist in Europe in the Turn of medieval Times and Early Period (Summary)	

Saturs

Raimo Pullat	167
Nachlassverzeichnis eines Apothekers in Pernau am Anfang des 18. Jahrhunderts	
Алдона Василяускаене	181
Литовская Католическая академия наук: деятельность медиков The Lithuanian Catholic Academy of Science (Summary)	
Jānis Stradiņš	197
Rīgas kolēģu vēstules Paulam Stradiņam uz ASV un Lielbritāniju 1925. gadā: H. Budulis, J. Alksnis, P. Mucenieks, E. Paukulis (no P. Stradiņa personiskā arhīva) Letters addressed to Paul Stradiņš from Latvia in 1925 (Summary)	
Константин Васильев, Арнис Вилксна, Виктория Гарбузова	221
Доктор медицины Латвийского Университета Семен Комаров (1892–1964) Doctor of medicine of Latvian University S. A. Komarov (1892–1964) (Summary)	

II

Jānis Stradiņš	241
Baltijas zinātņu vēstures konferences pusgadsimta gaitā: no Hruščova līdz Ilvesam (1958–2008) 50 years of the Baltic Conferences on the History of Sciences: 1958–2008 (Summary)	
Arnis Vilksna	263
Latvijas medicīnas vēsture Baltijas zinātņu vēstures konferencēs: 1958–2008 The Latvian medical history in Baltic science history conferences: 1958–2008 (Summary)	
К. Г. Васильев	280
Обзор деятельности конференций историков науки Прибалтики 1958–2008	
Jānis Stradiņš	287
23. Starptautiskajā Baltijas zinātņu vēstures konferencē 23rd International Baltic Conference on the History of Science (Summary)	

III

Aina Dālmāne	298
Drūmie Staļina represiju gadi Latvijas Universitātē The gloomy repression years of Stalin in the University of Latvia (Summary)	
Elizabete Čukure	312
Mazas atmiņu skices par Paula Stradiņa slimnīcas Nervu (19.) nodaļas ikdienu 20. gs. 60.–90. gados Few memories on the nerve department in Pauls Stradiņš Hospital (Summary)	

Aivars Lejnīeks	323
Rīgas Stradiņa Universitātes Iekšējo slimību katedra RSU Department of Internal Diseases (Summary)	
Jānis Gaujēns	332
Bērnu krūšu dobuma ķirurģijas sākums un attīstība Latvijā (1959–1997) (akadēmiskā runa, saņemot Paula Stradiņa balvu 2009. gada 26. februārī) The start and evolution of chest cavity operations on children in Latvia (1959–1997). An academic speech held on receiving the Pauls Stradiņš award on February 26th, 2009 (Summary)	
Jānis Stradiņš	345
Organiskās sintēzes institūts, pretgripas preparāts remantadīns un tā izgudrotājs Jānis Polis Institute of Organic Synthesis and the inventor of the antiviral preparation Remantadine Dr. Jānis Polis (Summary)	
Jānis Stradiņš, Dzintra Cēbere	354
Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas sastāvā (1946–1952) Pauls Stradiņš Museum for History of Medicine, a part of Latvian SSR Academy of Science (1946–1952) (Summary)	
Ieva Libiete	368
Latvijā pirmā psihiatriskā kolonija ārsta Arnolda Laksberga atmiņās The first psychiatric colony in Latvia in the memories of doctor Arnolds Laksbergs (Summary)	
IV	
Maija Pozemkovska, Arnis Viksna	376
Miruso Latvijas un latviešu ārstu saraksts. Pirmais turpinājums: 2005–2009 List of Latvian Doctors Who had Died from 2005–2009 (Summary)	
Rīta Grāvere	402
Rūta Lindberga (23.08.1926.–19.01.2009.)	
Inta Vegnere	404
Farmācijas doktors profesors Jānis Maizīte – viens no farmācijas muzeja veidotājiem Doctor of pharmacy and Professor Jānis Maizīte – one of the founders of Museum for Pharmacy (Summary)	
Līga Aberberga-Augškalne	409
Suminājums izcilai personībai – Alvīnei Pāvulei Ovation for outstanding personality – Alvīne Pāvule (Summary)	

Saturs

Арнис Виксна	414
Воспоминания о Викторе Калнине	
Memories about Viktor Kalnin (Summary)	
Jānis Liepiņš	424
Igauņu tēlniecības klasiķis Latvijas mediķiem	
(Atskats zinātnisku ekspedīciju rosinātos temas)	
Estonian sculpture classic for Latvian doctors (Retrospective on the themes motivated by scientific expeditions) (Summary)	
Rita Grāvere	430
Izcilā lietuviešu antropologa Gintauta Česņa piemiņai	
V	
Juris Salaks, Jānis Stradiņš	433
Eiropas Zinātņu un mākslu akadēmijas un LZA kopsēde	
par augstākās medicīniskās izglītības un	
veselības aprūpes problēmām Latvijā	
Raimo Pullats, Juris Salaks	438
Zilbaltā grāmata	
Jānis Stradiņš. Zinātnes un augstskolu sākotne Latvijā. – Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2009. – 639 lpp., 365 att.	
Jānis Stradiņš	446
Izcils pētījums par studentiem no Baltijas	
16.–18. gadsimta Eiropas universitātēs	
Arvo Tering. Eesti –, liivi – ja kuramaalased Euroopa ülikoolides. 1561–1798. Tartu. Kirjastus Eesti Ajalooarhiiv. 2008. 831 lk.	
Edīte Bērziņa	452
Jaunas Kosmosa bioloģijas un medicīnas ekspozīcijas iekārtošana Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejā	
Mārtiņš Vesperis	456
Igavas tuberkulozes slimnīcas darbība 20. gs. 2. pusē	
(Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja ekspedīcijā	
iegūtie materiāli un dokumentētās liecības)	
Work of the Jelgava tuberculosis hospital in the 2nd part of the 20th century (Summary)	
Miris Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja draugs	
professors Marks Mirskis	467
Personu rādītājs	468

Priekšvārds

Rakstu krājuma "*Acta Medico-Historica Rigensia*" 9. (30.) laidiens, kā tas krājuma izdošanas pēdējā posmā tradicionāli ierasts, satur dažādu valstu medicīnas vēsturnieku un mediķu rakstus dažādās valodās (latviešu, angļu, vācu, krievu) un tematiski ir daudzveidīgs. Te ir gan raksti, kas veltīti medicīnas un farmācijas pagātnei Baltijā, gan plašāki apcerējumi par ievērojamiem pagātnes mediķiem, gan apcere par A. Puškina ievainojuma raksturu, gan cita apcere par kašubu literātu mediķi, gan arī personālijas (ieskaitot nekrologus) un atmiņu raksti, gan arī recenzijas par nozīmīgām jauniznākušām grāmatām (J. Stradiņa grāmata par zinātnes attīstības sākotni Latvijā un A. Teringa grāmata par studentiem no Baltijas Eiropas universitātēs 16.–18. gs.). Tas liecina, ka arī šajos krīzes laikos Baltijā neizpaliek fundamentāli izdevumi par zinātņu un augstskolu vēsturi. Šai tematiskajai līnijai piekļaujas arī Latvijas Ārstu biedrības prezidenta un pazīstamā grāmatizdevēja Pētera Apiņa plašs raksts par medicīnas literatūras izdošanu Latvijā kopš 1990. gada.

Šajā krājumā īpaši uzsvērti divi būtiski momenti, – tiek atzīmēts paša rakstu krājuma "*Acta Medico-Historica Rigensia*" (Iz istoriji mediciny) pastāvēšanas pusgadsimts, gan arī Baltijas zinātņu vēstures konferenču 50 gadu ilgā sanāksšanas tradīcija. Pie abu šo nozīmīgo pasākumu šūpuļa stāvējis Muzeja dibinātājs profesors Pauls Stradiņš sava mūža pēdējā posmā (1958), tādēļ šis krājums savā ziņā ir atskats uz to, kā pusgadsimta gaitā attīstījušās šīs P. Stradiņa ieceres un viņa mūža novēlējumi. Par to runāts gan R. Grāveres, J. Salaka un J. Stradiņa programmatiskajā ievadsarunā, gan R. Grāveres apskatā par krājuma "*Acta Medico-Historica Rigensia*" attīstību laika gaitā un J. Stradiņa rakstā par Baltijas konferenču dinamiku.

Sakarā ar Latvijas augstākās medicīnas izglītības 90 gadiem pievērsta uzmanība dažiem mazāk atsegtiem momentiem LU pastāvēšanas sākumā – R. Krimberga līdzgaitnieka S. Komarova personībai (K. Vasiļjeva un A. Viksnas raksts) un pirmā Rokfelleras stipendiāta no LU – P. Stradiņa ASV un Lielbritānijas komandējumam 1925. gadā, kura gaitā viņu sīki informēja par situāciju Rīgā LU fakultātes vadītāji un Rīgas kolēģi H. Budulis, J. Alksnis, E. Paukulis, P. Mucenieks, – šīs vēstules ir kolorītas laikmeta liecības. Te piekļaujas arī prof. A. Lejnīka, prof. A. Dālmanes u. c. raksti.

Savrup stāv raksts par mūsdienu izciliem Latvijas izgudrojumiem farmācijas un medicīniskās ķīmijas jomā, kas izpelnījušies 2009. gadā Pasaules intelektuālā īpašuma organizācijas *WIPO* zelta medaļas – Latvijas Organiskās sintēzes institūts un pazīstamā pretgripas līdzekļa izgudrotājs Jānis Polis, bet farmācijas senākos posmos iedziļinājušies R. Pullats un B. Mauriņa u. c.

J. Stradiņa un Dz. Cēberes raksta pielikumā pirmoreiz sniegti būtiski materiāli no Latvijas Zinātņu akadēmijas arhīva, kas atsedz P. Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja agrīnās veidošanās peripetijas 1946.–1952. g. ZA ietvaros un vienlaikus

sniedz arī priekšstatu par ZA Bioloģijas un eksperimentālās medicīnas institūta sākuma gadiem, kad šo pētniecisko institūtu vadīja prof. P. Stradiņš.

Krājuma redkolēģija piezīmē, ka atsevišķos krājuma rakstos ir subjektīvi izteikumi, kas atspoguļo autoru viedokli. Redkolēģija ne allaž ar tiem ir vienisprātis, taču respektē autoru tiesības uz savu notikumu redzējumu.

Krājumā ir arī hronikas daļa – par pēdējā laika nozīmīgiem notikumiem Latvijas medicīnas zinātnes dzīvē, piem., par Eiropas Zinātņu un mākslu akadēmijas izbraukuma sēdi Rīgā 2009. g. oktobrī un par 23. Baltijas zinātņu vēstures konferenci Rīgā 2008. g. oktobrī. 24. Baltijas zinātņu vēstures konference iecerēta šoruden 2010. g. 8.–9. oktobrī Tallinā, kas liecina – Rīgā, Medicīnas vēstures muzejā pirms 52 gadiem aizsāktā tradīcija turpinās arī šodien.

Sveicam mūsu redaktori Dr. Janīnu Danusēviču sakarā ar Latvijas Ārstu biedrības goda biedra nosaukuma piešķiršanu 2009. gada decembrī.

Redkolēģija un Medicīnas vēstures muzejs pateicas Dr. P. Apiņa kungam par atbalstu grāmatas izdošanā.

Предисловие

IX- (XXX-й) выпуск сборника "*Acta Medico-Historica Rigensia*" весьма разнообразен тематически и, по сложившейся в последнее время традиции, содержит статьи медиков и историков медицины многих стран на разных языках (латышском, английском, немецком, русском). Здесь есть статьи, посвященные выдающимся медикам прошлого, вопросам истории медицины и фармации Балтии, представлены очерки о ранении А. С. Пушкина, о кашубском медике и литераторе Александре Майковском. В сборнике опубликованы персоналии, памятные статьи (в т. ч. некрологи), а также рецензии на новые издания – книгу Я. Страдыня о становлении науки в Латвии и книгу А. Теринга об обучавшихся в европейских университетах XVI–XVIII веков прибалтийских студентах. Выход в свет этих книг свидетельствует о том, что даже во времена экономического кризиса в странах Балтии не прекратилось издание фундаментальных трудов по истории науки и высшей школы. Этой же тематической линии – изданию медицинской литературы в Латвии с 1990 года – посвящены статьи президента Латвийского Общества врачей, известного книгоиздателя Петериса Апиниса.

В сборнике большое внимание уделено двум значительным датам – полувековому юбилею существования самого издания "*Acta Medico-Historica Rigensia*" ("Из истории медицины") и 50-летней традиции проведения Бал-

тийских конференций по истории науки. У колыбели двух этих важных начинаний стоял в последние годы своей жизни (1958) основатель Музея, профессор Паул Страдынь. Именно поэтому данный сборник является в своем роде взглядом на то, как в течение этих 50 лет осуществлялись идеи П. Страдыня. Об этом говорится в программной вводной беседе Р. Гравере, Ю. Салакса и Я. Страдыня, в очерке Р. Гравере об изменениях, которые претерпел сборник "*Acta Medico-Historica Rigensia*" за годы своего существования, а также в статье Я. Страдыня о созывах и ходе Балтийских конференций.

90-летний юбилей высшего медицинского образования в Латвии дал повод авторам сборника приоткрыть нам некоторые малоизвестные факты из истории становления Латвийского Университета. Так, личности С. Комарова – соратнику Р. Кримбергса – посвящена статья К. Г. Васильева и А. Виксны. Колоритным свидетельством той эпохи являются письма, адресованные первому Рокфеллеровскому стипендиату от Латвийского Университета – Паулу Страдыню, которого в 1925 году, во время командировки в США и Великобританию подробно информировали о ситуации в Риге его коллеги – руководители факультета Х. Будулис, Е. Алкснис, Э. Паукулис, П. Муцениекс. Этому юбилею посвящены также статьи профессоров А. Лейниекса, А. Далмане и других.

В далекое прошлое фармации заглянули в своих статьях Р. Пуллатс, Б. Мауриня и другие. Особо следует отметить статью о выдающихся современных изобретениях в области фармации и медицинской химии Латвии, награжденных в 2009 году золотыми медалями Всемирной организации интеллектуальной собственности *WIPO*, в частности, об Институте органического синтеза и изобретателе известного препарата против гриппа Янисе Полисе.

В приложении к статье Я. Страдыня и Д. Цебере впервые представлены важные материалы из архива Академии наук Латвии, которые свидетельствуют о начальных этапах создания Музея истории медицины в 1946–1952 годах. Материалы Академии дают нам возможность узнать и о деятельности Института биологии и экспериментальной медицины Академии наук в годы, когда этим исследовательским институтом руководил профессор П. Страдынь.

Редколлегия сборника отмечает, что в некоторых статьях публикуются субъективные толкования и выводы, отражающие мнения авторов. Редакционная коллегия не всегда с ними согласна, однако уважает право авторов иметь свой взгляд на события.

В сборнике есть также хроника важнейших событий в жизни медицинской науки Латвии последнего времени. Например, представлены отчеты о выездном заседании Европейской Академии наук и искусств в Риге (октябрь 2009 г.), о XXIII Балтийской конференции по истории науки в Риге (октябрь 2008 г.). В свою очередь XXIV Балтийскую конференцию по

истории науки запланировано провести 8–9 октября 2010 года в Таллинне, что свидетельствует о том, что начата 52 года назад в Риге, в Музее истории медицины традиция продолжает жить и сегодня.

Поздравляем нашего редактора Др. Янину Данусевичу с присвоением ей в декабре 2009 года звания почетного члена Латвийского Общества врачей.

Редакционная коллегия и Музей истории медицины имени Паула Страдыня благодарят доктора Петериса Апиниса за поддержку издания книги.

Foreword

Volume 9 (30) of '*Acta Medico-Historica Rigensia*', as has been traditional in recent years, contains articles from medical historians and medics from different countries. These have been written in Latvian, English, German and Russian, and they cover a cornucopia of themes. Some papers are dedicated to the history of medicine and pharmaceuticals in the Baltic States. Others describe distinguished medics of the past. One paper deals with the injury suffered by A. Pushkin. Another discusses a Kashubian author and medic. There are obituaries, memoirs, as well as reviews of important new books. In this volume, we review a book by Jānis Stradiņš about the origins of science in Latvia, as well as one by Arvo Tering on students from the Baltic territories at European universities between the 16th and the 18th centuries.

All of this shows that even during a period of crisis, fundamental research is being done in the Baltic States into the history of science and higher education. In line with this theme are broader articles by Pēteris Apinis, the president of the Latvian Medical Association and a well known book publisher, about medical literature in Latvia in the 1990s.

There are two emphases in this volume. The compendium '*Acta Medic-Historica Rigensia*' itself is half a century old, as is the tradition of conferences related to the history of science in the Baltic States. The founder of the museum, Professor Pauls Stradiņš, stood at the cradle of the compendium and the conferences late in his life, and so this volume is, to a certain extent, a look back at how his hopes and wishes came to pass. This is discussed in the programmatic introductory discussion held by Rita Grāvere, Juris Salaks and Jānis Stradiņš, as well as in Grāvere's article about the development of '*Acta Medico-Historica Rigensia*' over the course of time, and J. Stradiņš paper on the dynamics of the conferences in the Baltics.

It is also true that the history of higher education in medicine in Latvia began 90 years ago, and there are a few papers which have to do with the earliest period

of this educational process. There is a paper about Simon Komarov, who was a colleague of Roberts Krimbergs (by Konstantin Vasilyev and Arnis Viksna). Another article focuses on the first recipient of the Rockefeller Scholarship at the University of Latvia – Pauls Stradiņš, who travelled to the United States and Great Britain in 1925 and received detailed information about the situation in Rīga from colleagues back at the university – Hermanis Budulis, Jēkabs Alksnis, Ernests Paukulis and Pauls Mucenieks. These letters provide vivid evidence about the era in question. There are also articles by Professor Aivars Lejnieks, Professor Aina Dālmāne, and others.

Another paper in the compendium focuses on outstanding contemporary inventions in the pharmaceutical and medical chemistry industries in Latvia – ones which received gold medals from the World Intellectual Property Organisation (WIPO) in 2009. The medals were received by the Latvian Institute for Organic Synthesis and by Jānis Polis, inventor of a well known anti-flu medication. Raimo Pullat, Baiba Mauriņa and others have written about older aspects of pharmaceuticals.

A paper by Jānis Stradiņš and Dzintra Cēbere considers important documents from the archives of the Latvian Academy of Sciences which speak to the earliest days of the Pauls Stradiņš Museum of Medical History between 1946 and 1952. The documents also offer a glimpse at the origins of the Institute of Biology and Experimental Medicine of the Academy of Sciences when the institute was run by Professor Pauls Stradiņš.

The editors of the compendium would like to note that some of the papers therein contain subjective thoughts which reflect the views of the author and the author alone. The editors do not agree with all of the statements, but they do respect the right of the authors to state their views as they see fit.

The chronicle section of the compendium notes recent major events in the field of medicine in Latvia. These include a meeting of the European Academy of the Sciences and Arts in Rīga in October 2008, as well as plans for a Baltic conference on the history of science in October 2010 in Tallinn. This latter event shows that the tradition which began at the Medical History Museum in Rīga 52 years ago lives on.

Congratulations to the editor of our Edition Dr. Janīna Danusēviča. In December 2009 she became the Honorary Member of the Latvian Medical Society.

The editors and the museum would like to thank Dr Pēteris Apinis for his support in the publication of the compendium.